

ТМ	Г. XXXVI	Бр. 2	Стр. 723-740	Ниш	април - јун	2012.
----	----------	-------	--------------	-----	-------------	-------

UDK 342.727:502

Прегледни рад

Ана Јовашевић

Примљено: 12. 11. 2011.

Ревидирана верзија: 16. 01. 2012.

ПРАВО НА ИНФОРМИСАЊЕ О ЖИВОТНОЈ СРЕДИНИ -МЕЂУНАРОДНИ СТАНДАРДИ И ПРАВО СРБИЈЕ-

Апстракт

Устав Републике Србије из 2006. године у члану 74 под називом „Здрава животна средина“ прописује да свако има право на здраву животну средину и на благовремено и потпуно обавештавање о њеном стању. Колики је значај права на доступност информација о стању животне средине и учешћа јавности у процесу доношења одлука у овој области говори чињеница да и Кривични законик из 2006. године у члану 268. пружа посебну кривичноправну заштиту, односно кажњивост за кривично дело: „Повреда права на информисање о стању животне средине“. Према законском решењу ово кривично дело се састоји у ускраћивању података или у давању неистиних података о стању животне средине и појавама које су неопходне за процену опасности по животну средину и предузимање мере заштите живота и здравља људи противно прописима. Од свих бивших југословенских република, данас у систему кривичног права ово кривично дело познаје још само Кривични законик Црне Горе из 2003. године. На овај начин су створени сви потребни услови за потпуно, квалитетно и ефикасно остваривање и заштиту права на информисање о животној средини.

Кључне речи: животна средина, право на информисање, међународни стандарди, кривично дело, одговорност, санкција

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Током 2009. године Република Србија је, испуњавајући своје међународне обавезе универзалног, глобалног карактера, учинила даљи корак у области обезбеђења основа за ефикасну, квалитетну,

ana.jovasevic@gmail.com

благовремену и закониту заштиту, очување и унапређење човекове животне и радне средине. Наиме, Народна скупштина Републике Србије је, имајући у виду међународне документе из области међународног еколошког права (Стокхолмска декларација о човековој средини (принцип број 1), Рио декларација о животној средини и развоју из 1992. године (принцип број 10), Резолуција Генералне скупштине ОУН број 37/7 од 28. октобра 1982. године о Светској повељи за природу, Резолуција Генералне скупштине ОУН број 45/94 од 14. децембра 1990. године о потреби обезбеђивања здраве животне средине за добробит појединаца и Европска повеља о животној средини и здрављу која је усвојена на Првој европској конференцији о животној средини и здрављу Светске здравствене организације у Франкфурту 8. децембра 1989. године) ратификовала Конвенцију о доступности информација, учешћу јавности у доношењу одлука и праву на правну заштиту у питањима животне средине (Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори број 38/2009).

Тако је на специфичан начин од стране највишег органа наше државе још једном потврђена универзална потреба за заштитом, очувањем и унапређењем стања животне средине, као и за обезбеђењем одрживог и за животну средину прихватљивог развоја, те заузет став да је адекватна заштита животне средине од основне важности по људску добробит и уживање основних људских права, укључујући и само право на живот. Прокламовани циљеви ове Конвенције са универзалним значењем и применом јесу: *давање доприноса заштити права сваког појединца садашњих и будућих генерација на живот у животној средини адекватној његовом здрављу и благостању и гарантовање права на доступност информација, учешће јавности у доношењу одлука и право на правну заштиту у питањима животне средине.*

Техничко-технолошки развој и употреба огромних извора енергије и сировина у току двадесетог века довео је до тога да су човеков рад умногоме замениле или употпуниле машине, апарати и разни други уређаји од метала, пластике или других материјала, различитих погона и извора енергије који су му истина олакшали, обогатили и улепшали живљење, али га истовремено и угрозили са разних страна (Тодић 2002, 65). Велики број машина чији је рад аутоматизован и компјутеризован, употреба различитих, чак и опасних извора енергије и сировина имају огромну производну моћ, али са друге стране, и моћ уништавања или угрожавања живота и здравља људи, односно довођења у опасност човекове животне и радне средине, па тиме и основе његовог постојања, живљења и опстанка (Bonghle 1971, 89).

ПРАВНИ ОСНОВИ УРЕЂИВАЊА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Економски развој последњих година и убрзана индустријализација као и техничко-технолошки напредак уз примену нових технологија и повезивање наше земље у европске и светске економске, привредне, саобраћајне и друге токове довео је до одређеног нивоа загађености, уништења или оштећења природних услова живота. То је наметнуло потребу да сва ова збивања и промене морају бити обухваћене и садржајем одређеног система правних норми као дела укупног друштвеног система.

Тај систем правних норми утврдио би услове, начин, поступке и критеријуме за коришћење нових технологија без чега нема привредног и друштвеног развоја земље и напретка становништва, али који би довео до смањења или ограничења облика и видова загађења или угрожавања животне средине у целини или појединих њених сегмената, односно који би довео до „одрживог развоја“ основних елемената животне средине. Суштина је овог захтева да се изнађу, утемеље и институционализују таква оптимална решења која ће омогућити, с једне стране, несметани развој процеса производње и коришћења одређених машина, уређаја и апарата, опасних извора енергија и сировина, а с друге стране, који обезбеђује несметани и неуgroжени систем заштите животне средине у оном степену који неће штетно утицати на живот и здравље људи, односно опстанак живог света на земљи (Јолџић 2007, 58).

То подразумева усклађивање економског развоја са интересима заштите животне средине (Vallet 1975, 96), а што се у великој мери може постићи прописивањем економско-еколошких критеријума који би били праћени одређеном законском и подзаконском регулативом, адекватним спровођењем у живот прокламованих и законом зајемчених права и обавеза, односно утврђивање ефикасног и квалитетног система одговорности, утврђивање ефикасног институционализованог система одређених органа и организација са потребним системом овлашћења на свим друштвеним нивоима од локалне самоуправе до републичких органа управе уз видну помоћ науке и струке. Тек подизањем свести код свих у погледу остваривања и оживотворења права сваког човека на здраву животну средину могу се очекивати почетни успеси у овој борби чији несупех доводи у питање и опстанак људског рода уопште (Vančina 1982, 76).

Једна од значајних области система ефикасне, квалитетне, благовремене, законите и потпуне заштите и уређивања животне средине јесте правни систем. То је скуп правних прописа који за објект регулативе има животну средину у целиности или поједине њене сегменте: воду, ваздух, земљиште, флору, фауну и сл. Но, у правној теорији се може пронаћи и схватање према коме се овде ради о правном систему који уређује једно, и то битно право човека, право које улази у

корпус основних, фундаменталних, општецивизацијских и универзалних људских права – право на здраву животну средину. Ово право је добило карактер уставног постулата. Тако Устав Републике Србије из 2006. године у члану 74 под називом „Здрава животна средина“ прописује да свако има право на здраву животну средину и на благовремено и потпуно обавештавање о њеном стању (Службени гласник Републике Србије број 98/2006). Свако, а посебно Република Србија и аутономна покрајина су одговорни за заштиту животне средине.

И коначно, истом уставном одредбом је у ставу 3 изричито предвиђено да је свако дужан да чува и побољшава животну средину. Такође, Устав у члану 89 под називом: „Чување наслеђа“ прописује да је свако дужан да чува природне реткости и научно, културно и историјско наслеђе, као и друга добра од општег интереса у складу са законом. При томе је посебно утврђена одговорност за очување наслеђа на страни Републике Србије, аутономне покрајине и јединица локалне самоуправе. Коначно, при разматрању надлежности Републике Србије у четвтом делу Устава у члану 97 тачка 9 је прописано да Република Србија уређује и *обезбеђује одрживи развој, систем заштите и унапређења животне средине, заштиту и унапређење биљног и животињског света и производњу, промет и превоз оружја, отровних, запаљивих, експлозивних, радиоактивних и других опасних материја.*

Право на животну средину се данас јавља као једно од основних људских права. Оно је „збирно право“ и обухвата следећа права (Попов 2002, 8): *право на живот у здравој животној средини, право на одрживи економски развој у новим технолошким условима, право на рационално коришћење природних и енергетских ресурса, право на спречавање, смањивање и превенцију свих облика повреде, загађења или угрожавања животне средине, право на заштиту интегритета биосфере укључујући и природне климатске услове и биолошку разноврсност, право на заштиту од „увоза“ прљавих технологија, право на доступност информација о стању животне средине и о њеној угрожености, право на учешће грађана у поступку одлучивања о развоју, унапређењу и заштити система животне средине и право на одговарајуће образовање и јачање свести у области животне средине.*

Под животном средином се, у смислу члана 3 Закона о заштити животне средине Републике Србије, сматрају природне и радом створене вредности, као и укупан простор у коме човек живи и у коме су смештена насеља, добра у општој употреби, индустријски и други објекти. (Службени гласник Републике Србије 66/91, 83/92, 53/93, 67/93, 43/94 и 53/95) То значи да животну средину, која представља предмет уређивања, управљања, заштите и очувања у склопу еколошког права, чине две групе вредности. То су *природне вредно-*

сти и радом створене вредности. Овако одређене природне вредности животне средине чине следећи елементи: природна богатства, земљиште, воде, шуме, ваздух, биљни и животињски свет. Радом створене вредности животне средине су добра која је човек створио, која служе задовољавању општих, заједничких и појединачних потреба човека, а намењена су становању, културним, образовним, социјалним, религијским и другим потребама човека.

Но, у правној теорији се разликују две врсте дефиниција које одређују појам животне средине, па се животна средина схвата у ширем смислу и у ужем смислу. У *ширем смислу* животна средина обухвата целокупно окружење човечанства и све социјалне, културне и политичке односе. Она се испољава и као природна животна средина коју човек користи као дату и као створену (антропогену) животну средину коју човек својим активностима током времена изграђује и развија. Овако схваћена животна средина у ширем смислу се подудар са појмом еколошког система који означава функционално јединство спољних услова живота који се узајамно преплићу и који стоје у повратној вези са свим живим бићима. У *ужем смислу* животна средина се одређује само као скуп природних услова живота човечанства тј. она обухвата флору, фауну и природне ресурсе (воду, ваздух, земљиште и шуме).

МЕЂУНАРОДНИ СТАНДАРДИ УРЕЂИВАЊА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Полазећи од реалног ризика акциденталног угрожавања животне средине, данас је међународна заједница кроз доношење низа конвенција, резолуција и декларација поставила јединствени систем међународних стандарда (универзалног и регионалног карактера) у правцу успостављања „одрживог развоја“ животне средине у складу са економским и друштвеним потребама (Црнобрња 1984, 132). Наиме, то је нови друштвени однос према животној средини, простору и природним ресурсима са пуном свешћу постојања одговорности пред будућим генерацијама. Тако је, у оквиру и под покровитељством ОУН, одржано више међународних научних и стручних скупова међу којима се, по свом значају, издвајају Међународна конференција о човековој средини одржана у Стокхолму 1972. године, Конференција о људским насељима одржана у Ванкуверу 1976. године, XII Међународни конгрес за кривично право одржан у Хамбургу 1979. године, Заседање Управног савета Програма УН за човекову околину одржано у Најробију 1976. године, Конференција Уједињених нација о заштити животне средине и развоју у Рио де Жанеиру 1992. године и Светски самит о одрживом развоју у Јоханесбургу 2002. године.

Бројни међународни документи (универзалног – ОУН и регионалног – Савет Европе - карактера) постављају низ стандарда у области уређења и заштите животне средине (Thornton, Beckwith 1997, 89) које је потписала наша земља чиме су они постали део националног правног система¹. Међу њима се по свом значају за стање благовремене информисаности јавности о стању животне средине истичу: Конвенција о раном обавештавању о нуклеарним несрећама, Конвенција о поступку давања сагласности на основу претходног обавештења за одређене опасне хемикалије и пестициде (тзв. Ротердамска конвенција) и Конвенција о доступности информација, учешћу јавности у доношењу одлука и праву на правну заштиту у питањима животне средине (тзв. Архуска конвенција).

¹ Европска конвенција о заштити животиња у међународном превозу, Конвенција о мочварним подручјима која су од међународног значаја посебно као пребивалиште птица мочварица – Рамсарска конвенција, Међународна конвенција за заштиту птица, Оквирна конвенција УН о промени климе са анексима, Базелска конвенција о контроли прекограничног прелаза опасних отпада и њиховом одлагању, Конвенција о међународном промету угрожених врста дивље фауне и флоре, Конвенција о биолошкој разноврсности, Конвенција о спречавању загађивања мора отпаcima и другим материјама, Конвенција о заштити Средоземног мора од загађивања, Међународна конвенција о интервенцији на отвореном мору за случај несреће која проузрокује или може да проузрокује загађивање нафтом, Међународна конвенција о оснивању Међународног фонда за накнаду штете услед загађивања нафтом, Међународна конвенција о грађанској одговорности за штету проузроковану загађивањем нафте, Протокол о сарадњи против загађивања Средоземног мора нафтом и другим штетним материјалима у случају удеса, Протокол о посебно заштићеним подручјима Средоземног мора, Протокол о спречавању загађивања Средоземног мора услед потапања отровних и других материјала са бродова и ваздухоплова, Протокол о заштити Средоземног мора од загађивања са анексима, Међународна конвенција о спречавању загађивања мора са бродова са протоколом, Међународна конвенција о спречавању загађивања мора уљем, Споразум о заштити вода реке Тисе и њених притока од загађења, Бечка конвенција о заштити озонског омотача са два прилога, Конвенција о прекограничном загађивању ваздуха на великим удаљеностима – ЕМЕР, Монреалски протокол о супстанцијама које оштећују озонски омотач, Бечка конвенција о грађанској одговорности за нуклеарне штете, Конвенција о раном обавештавању о нуклеарним несрећама, Конвенција о физичкој заштити од нуклеарних материја, Конвенција о пружању помоћи у случају нуклеарних несрећа или радиолошке опасности, Конвенција о заштити светске културне и природне баштине, Међународна конвенција за заштиту биља, Монреалски протокол о супстанцијама које оштећују озонски омотач, Конвенција о сарадњи и одрживом коришћењу реке Дунав, Кјото Протокол уз Оквирну конвенцију УН о промени климе, Конвенција о поступку давања сагласности на основу претходног обавештења за одређене опасне хемикалије и пестициде (тзв. Ротердамска конвенција), Конвенција о доступности информација, учешћу јавности у доношењу одлука и праву на правну заштиту у питањима животне средине (тзв. Архуска конвенција), Конвенција о прекограничним ефектима индустријских удеса (тзв. Хелсиншка конвенција) и Конвенција о дуготрајним органским загађујућим супстанцијама (тзв. Стокхолмска конвенција).

Поред Организације уједињених нација, као универзалне организације, питањима уређења, унапређења и заштите животне средине баве и регионалне организације (група аутора 2011, 168). За положај наше земље од посебног је значаја улога Европске уније (пре тога Европске економске заједнице) у овој области. Тако су још октобра 1972. године постављени темељи овим настојањима на заштити животне средине у оквиру земаља Европске уније, када су шефови држава или влада чланица ове регионалне организације, донели одлуку о изради Акционог програма заштите животне средине (Чавошки 2004, 11). Као један од основних циљева којима Европска унија тежи (наведених у члану 2 Уговора о Европској унији) предвиђено је да ће она „подстицати привредни и друштвени развој као и остварење усклађеног и одрживог развоја“. Годину дана касније усвојен је Програм заштите животне средине у коме је посебан акценат стављен на мере превенције које су обавезне да предузимају бројни друштвени субјекти на разним нивоима, који има за циљ избегавање стварања загађења и других штетних дејстава по животну средину. Но, поред овог општег програма (којих је у међувремену било више), већ тада је један део активности земаља у оквиру ове европске регионалне организације био усмерен на израду специфичних програма из области заштите животне средине (као што су нпр. радиоактивни отпад и питања његовог превоза и складиштења, загађивање воде и ваздуха, рециклажа папира итд).

Основу за изградњу јединствене политике земаља ЕЕЗ у области животне средине представља доношење Јединственог европског акта из 1987. године, који у члану 174 набраја следеће циљеве: очување, заштиту и побољшање квалитета животне средине, допринос заштити здравља људи, обезбеђење мудрог и рационалног коришћења природних ресурса и унапређење на међународном плану мера за суочавање са регионалним и планетарним проблемима животне средине (Чавошки 2007, 13). Од тада до данас је у оквиру Европске уније донето више препорука и директива које уређују следеће области: 1) радиоактивне контаминације намирница, 2) заштите од радијације, 3) хемијске супстанце, 4) контролу степена ризичности постојећих супстанци, 5) извоза и увоза опасних хемикалија, 6) последица намерног испуштања генетски модификованих организама у животну средину, 7) управљања отпадом, 8) емисије буке из грађевинских фабрика и опреме, 9) загађености ваздуха у погледу садржаја олова у бензину и сумпора у неким течним горивима, 10) загађености ваздуха испарљивим органским једињењима и 11) контроле супстанци које уништавају озон.

Као основна начела нове еколошке политике Европска унија посебно истиче следећа начела: одрживог развоја, предострожности, интегралности, „загађивач плаћа“ и „корисник плаћа“, еколошка

штета мора бити исправљена на извору загађења, супсидијарности, пропорционалности и информисања и учешћа јавности. У реализацији ових начела Европска унија је утврдила *Белу књигу* о припремању придружених земаља средње и источне Европе за улазак у Европску унију маја 1995. године како би поједина национална законодавства на континенту хармонизовала и ускладила своје националне прописе са овим опште прихваћеним европским стандардима.

УРЕЂЕЊЕ И ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ У СРБИЈИ

Правни оквир уређења и заштите животне средине

Почетком 21. века на бази усвојених универзалних и регионалних међународних стандарда, и у Републици Србији се приступило доношењу новог еколошког законодавства које је требало да подигне на квалитетно виши ниво систем уређења, унапређења и заштите животне средине, уопште или појединих њених сегмената: флоре, фауне, воде, земљишта, ваздуха и сл. Тако је током 2004. и 2009. године донето више закона који чине „еколошко право“ чиме се наша земља приближила великом броју земаља које су своје унутрашње законодавство ускладиле са међународним и европским стандардима.

Тако су 2004. године донети следећи еколошки закони: Закон о заштити животне средине, Закон о стратешкој процени утицаја на животну средину, Закон о интегрисаном спречавању и контроли загађивања животне средине и Закон о процени утицаја на животну средину (Службени гласник Републике Србије број 135/2004). Нова реформа у области еколошког законодавства је извршена 2009. године, када су донети следећи закони: Закон о заштити од јонизујућих зрачења и о нуклеарној сигурности, Закон о заштити од нејонизујућих зрачења, Закон о управљању отпадом, Закон о хемикалијама, Закон о биоцидним производима, Закон о амбалажи и амбалажном отпаду, Закон о заштити и одрживом коришћењу рибљег фонда, Закон о заштити природе, Закон о заштити ваздуха и Закон о заштити од буке у животној средини (Службени гласник Републике Србије број 36/2009) да би исте године било донето још неколико еколошких закона: Закон о здрављу биља, Закон о средствима за заштиту биља, Закон о средствима за исхрану биља и оплемењивачима земљишта, Закон о безбедности хране, Закон о генетички модификованим организмима, Закон о сточарству и Закон о добробити животиња. (Службени гласник Републике Србије број 41/2009)

Закон о заштити животне средине као основни, системски еколошки закон уређује интегрални систем заштите животне средине којим се обезбеђује остваривање права човека на живот и развој у здравој животној средини и уравнотежен однос привредног развоја и

животне средине у Републици Србији. При томе је одређено да систем заштите животне средине чине мере, услови и инструменти који су неопходно потребни за: 1) одрживо управљање и очување природне равнотеже, целovitости, разноврсности и квалитета природних вредности и услова за опстанак свих живих бића и 2) спречавање, контролу, смањивање и санацију свих облика загађивања животне средине. Овим је законом животна средина дефинисана као скуп природних и створених вредности чији комплексни међусобни односи чине окружење, односно простор и услове за живот. Она се најчешће изражава путем свога квалитета. То значи да је квалитет животне средине заправо стање животне средине које се исказује физичким, хемијским, биолошким, естетским и другим индикаторима. Као основни конститутивни елементи животне средине сматрају се: природне вредности, заштићено природно добро, јавно природно добро, геодиверзитет и биодиверзитет.

Природне вредности јесу природна богатства која чине: ваздух, вода, земљиште, шуме, геолошки ресурси, биљни и животињски свет. Најчешће се као збирна именица за ове вредности употребљава и појам животна средина у својој свеукупности. *Заштићено природно добро* јесте очувани део природе посебних вредности и одлика (геодиверзитета, биодиверзитета, предела, пејзажа и др), који има трајни еколошки, научни, културни, образовни, здравствено-рекреативни, туристички и други значај, због чега као добро од општег интереса ужива посебну заштиту. Као *јавно природно добро* сматра се уређени или неуређени део природног богатства, односно ваздуха, водних добара, приобаља, подземних добара, шумских добара, предела или простора, једнако доступан свима. За разлику од природне вредности и природног добра, *геодиверзитет* (геолошка разноврсност) јесте присуство или распрострањеност разноврсних елемената и облика геолошке грађе, геолошких структура и процеса, геохронолошких јединица, стена и минерала различитог састава и начина постанка и разноврсних палеоекосистема мењаних у простору под утицајима унутрашњих и спољашњих геодинамичких чинилаца током геолошког времена. Такође и *биодиверзитет* (биолошка разноврсност) обухвата разноврсност организама у оквиру врсте, међу врстама и међу екосистемима и обухвата укупну разноврсност гена, врста и екосистема на локалном, националном, регионалном и глобалном нивоу.

Као субјекти система заштите животне средине који су дужни да чувају и унапређују животну средину у Републици Србије одређени су: 1) Република, 2) аутономна покрајина, 3) општина, односно град (јединица локалне самоуправе), 4) предузећа, друга домаћа и страна правна лица и предузетници који у обављању привредне и друге делатности користе природне вредности, угрожавају или зага-

ђују животну средину, 5) научне и стручне организације и друге јавне службе и 6) грађанин, групе грађана, њихова удружења, професионалне или друге организације. Овим законом су државни органи, научне установе, установе у области образовања, здравства, информисања, културе и друге установе, као и други облици удруживања, у оквиру својих делатности обавезани да перманентно предузимају различите мере, радње и поступке који имају за циљ да подстичу, усмеравају и обезбеђују јачање свести о значају заштите животне средине.

Јачање свести о значају заштите животне средине обезбеђује се кроз систем образовања и васпитања, научно-истраживачког и технолошког развоја, усавршавања у процесу рада, јавног информисања и популаризације заштите животне средине (Станнов 1970, 218). Удружења грађана у области заштите животне средине припремају, пропагирају и реализују своје програме заштите, штите своја права и интересе у области заштите животне средине, предлажу активности и мере заштите, учествују у поступку доношења одлука у складу са законом, доприносе или непосредно раде на информисању о животној средини. Субјекти система заштите животне средине дужни су да међусобно сарађују, обезбеђују координацију и усклађивање у доношењу и спровођењу одлука, док Република Србија, односно њени органи остварује сарадњу у области заштите животне средине са другим државама и међународним организацијама.

И наше ново еколошко право се заснива на више начела (Чавошки 2007, 13) која углавном одговарају међународним и европским стандардима у овој области. То су следећа начела: интегралности, превенције и предострожности, очувања природних вредности, одрживог развоја, одговорности загађивача и његовог правног следбеника, „загађивач плаћа” и „корисник плаћа”, супсидијарне одговорности, примене подстицајних мера, информисања и учешћа јавности и заштите права на здраву животну средину и приступа правосуђу. За тему нашега рада од посебног су значаја два начела и то, *начело информисања и учешћа јавности* и *начело заштите права на здраву животну средину и приступа правосуђу*. *Начело информисања и учешћа јавности* значи да у остваривању уставом загарантованог права на здраву животну средину свако има право да буде обавештен о стању животне средине и да учествује у поступку доношења одлука чије би спровођење могло да утиче на животну средину. Подаци о стању животне средине су јавни, а њихово кршење представља кажњиво дело за чијег су учиниоца запрећене казне (Николиш 1981, 189). *Начело заштите права на здраву животну средину и приступа правосуђу* значи да сваки грађанин или група грађана, њихова удружења, професионалне или друге организације имају могућност да своје право на здраву животну средину остварују пред надлежним органом, односно судом, у складу са законом.

Право на информисање о животној средини у међународном праву

Током 2009. године Република Србија је испуњавајући своје међународне обавезе универзалног, глобалног карактера учинила даљи корак у области обезбеђења основа за ефикасну, квалитетну, благовремену и закониту заштиту, очување и унапређење човекове животне и радне средине. Наиме, Народна скупштина Републике Србије је, имајући у виду следеће међународне документе из области међународног еколошког права као што су: Стокхолмска декларација о човековој средини (принцип број 1), Рио декларација о животној средини и развоју из 1992. године (принцип број 10), Резолуција Генералне скупштине ОУН број 37/7 од 28. октобра 1982. године о Светској повељи за природу, Резолуција Генералне скупштине ОУН број 45/94 од 14. децембра 1990. године о потреби обезбеђивања здраве животне средине за добробит појединаца и Европска повеља о животној средини и здрављу која је усвојена на Првој европској конференцији о животној средини и здрављу Светске здравствене организације у Франкфурту 8. децембра 1989. године ратификовала Конвенцију о доступности информација, учешћу јавности у доношењу одлука и праву на правну заштиту у питањима животне средине (Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори број 38/2009).

Тако је на специфичан начин од стране највишег органа наше државе још једном потврђена универзална потреба за заштитом, очувањем и унапређењем стања животне средине, као и за обезбеђењем одрживог и за животну средину прихватљивог развоја, те заузет став да је адекватна заштита животне средине од основне важности по људску добробит и уживање основних људских права, укључујући и само право на живот.

Прокламовани циљеви ове Конвенције са универзалним значењем и применом јесу: 1) давање доприноса заштити права сваког појединца садашњих и будућих генерација на живот у животној средини адекватној његовом здрављу и благостању и 2) гарантовање права на доступност информација, учешће јавности у доношењу одлука и право на правну заштиту у питањима животне средине. Конвенција о доступности информација, учешћу јавности у доношењу одлука и праву на правну заштиту у питањима животне средине (позната као и Аархуска конвенција) полази од схватања да свака особа има право да живи у животној средини која одговара њеном здрављу и благостању и дужност, како индивидуалну тако и у заједници са другима, те да штити и унапређује животну средину у корист садашњих и будућих генерација. Стога грађани, у циљу остварења овог права и поштовања ове дужности, морају да имају потпуну и благовремену доступност информацијама, као и право на учествовање у доношењу одлука и право на правну заштиту у питањима животне средине. На

тај начин би се у области животне средине обезбедила боља доступност информација и веће учешће јавности у доношењу одлука повећавају квалитет и спровођење одлука. Тако би се остварио допринос свесности јавности у питањима животне средине и давање могућности јавности да изрази своју забринутост чиме се омогућава органима јавне власти да ове чињенице узму у обзир при доношењу одлука у области уређења и заштите животне средине.

У том смислу су овом конвенцијом одређени појам и садржина „информације о животној средини“. Тако се под овом информацијом подразумева свака информација у писменом, визуелном, звучном, електронском или другом материјалном облику о: 1) стању елемената животне средине, као што су ваздух и атмосфера, вода, тло, земљиште, предели и природни комплекси, биолошки диверзитет и његове компоненте, укључујући генетички модификоване организме као и о интеракцији између ових елемената, 2) факторима као што су супстанце, енергија, бука и зрачење, и активностима или мерама, укључујући управне мере, о споразумима у области заштите животне средине, о политици, законским актима, плановима и програмима који утичу или ће вероватно утицати на елементе животне средине, анализама трошкова и користи (cost-benefit анализама) и другим економским анализама и претпоставкама које се користе у доношењу одлука у области животне средине, 3) стању здравља и безбедности људи, условима живота људи, културним споменицима и грађевинама, уколико на њих утиче или може да утиче стање елемената животне средине, или уколико на њих делују ови елементи, фактори, активности или мере.

На основу одредаба Конвенције о доступности информација, учешћу јавности у доношењу одлука и праву на правну заштиту у питањима животне средине и наша земља је преузела обавезу да: 1) предузме неопходне законодавне, управне и друге мере, укључујући мере за постизање компатибилности између одредаба за имплементацију информација, учешће јавности и доступности одредбама о правној заштити из ове конвенције, као и одговарајуће извршне мере, за установљавање и одржавање јасног, транспарентног и конзистентног оквира за спровођење њених одредаба, 2) да обезбеди да службеници и власти помажу и пружају савете јавности у тражењу доступности информација, у олакшавању учешћа у доношењу одлука и у тражењу правне заштите у питањима животне средине, 3) да промовише еколошко образовање и еколошку свест код јавности, посебно по питању обезбеђења доступности информација, учешћа у доношењу одлука и остваривања правне заштите у питањима животне средине и 4) да обезбеди одговарајућа признања и помоћ удружењима, организацијама и групама које промовишу заштиту животне средине и обезбедит усклађеност свог националног правног система са овом обавезом. Тиме се стварају услови да јавност има до-

ступност информација, могућност учешћа у доношењу одлука и право на правну заштиту у питањима животне средине без дискриминације по питању држављанства, националности или места пребивалишта, а у случају правног лица, без дискриминације у вези са тим где има регистровано седиште или стварни центар својих активности.

У том смислу је и Република Србија у периоду хармонизације националног законодавства са међународним стандардима прихватила да у што краћем року обезбеди да органи јавне власти (дакле државни органи), као одговор на захтев за информацијама о животnoj средини, учине те информације доступним јавности. Тако ће све информације у области животне средине бити стављене на располагање што је пре могуће, а најкасније месец дана након подношења захтева. У случајевима када обим и сложеност информација оправдава продужење овог рока, тај рок може бити продужен до два месеца од дана подношења захтева. Но, захтев за информацијом у области животне средине може бити одбијен из следећих таксативно наведених разлога: а) ако орган јавне власти којем је захтев поднет не поседује информације у области животне средине које су тражене, б) ако је захтев очигледно неразуман или је сувише уопштено формулисан и в) ако се захтев односи на податке који се налазе у завршној фази обраде, или се односи на интерну комуникацију између органа јавне власти, када је такво изузеће предвиђено националним законодавством или уобичајеном праксом, узимајући у обзир јавни интерес за објављивање информација.

Такође захтев за информацијом у области животне средине може бити одбијен уколико би њено објављивање негативно утицало на: а) поверљивост рада органа јавне власти, у случају када је поверљивост предвиђена националним законодавством, б) међународне односе, националну одбрану или јавну безбедност, в) исправност рада судских органа, право лица на правично суђење, или могућност органа јавне власти да спроведе кривичну или дисциплинску истрагу, г) поверљивост комерцијалних и индустријских информација, у случају када је поверљивост предвиђена законом у циљу заштите легитимног економског интереса. У том оквиру, информације о емисијама које су релевантне за заштиту животне средине биће објављене, д) права интелектуалне својине, њ) поверљивост личних података и/или досијеа који се односе на физичко лице, када то лице није дало пристанак на објављивање информација јавности, у случајевима када је таква поверљивост предвиђена националним законодавством, е) интересе трећег лица које је доставило тражене информације, када то лице није имало или није могло бити стављено под законску обавезу давања информација, у случајевима када то лице не да пристанак на објављивање информација и ж) животну средину на коју се информације односе, као што су подручја за размножавање ретких

врста. У случају да орган јавне власти не поседује тражене информације у области животне средине, тада ће што је пре могуће обавестити подносиоца захтева о томе којем органу јавне власти треба да се обрати за тражене информације, или ће проследити захтев том органу и обавестити о томе подносиоца. Поред тога, у националном законодавству се обезбеђују услови да се јавности омогући учешће у процесу доношења одлука о посебним активностима у области животне средине, учешће у плановима, програмима и политици у вези са животном средином и током припреме извршних прописа и опште прихваћених законских решења.

*Кривичноправна заштита права
на информисање о животној средини*

Без обзира што *Закон о заштити животне средине* из 2004. године не ставља на прва места начело информисања и учешћа јавности и начело заштите права на здраву животну средину и приступа правосуђу, ипак је њихов практичан значај за ефикасан, квалитетан, законит и благовремен систем уређења и заштите животне средине несумњиво велик. Он такође произилази и из одредаба Кривичног законика из 2006. Године, који им пружа посебну кривичноправну заштиту, односно кажњивост за њихово кршење. Тако Кривични законик Републике Србије у глави двадесет четири под називом „Кривична дела против животне средине“, у члану 268 предвиђа посебно кривично дело „Повреда права на информисање о стању животне средине“ (Симић, Трешњев 2010, 192). Према законском решењу ово кривично дело се састоји у ускраћивању података или у давању неистиних података о стању животне средине и појавама које су неопходне за процену опасности по животну средину и предузимање мере заштите живота и здравља људи противно прописима. Од свих бивших југословенских република, данас у систему кривичног права ово кривично дело познаје само Кривични законик Црне Горе из 2003. године (Службени лист Републике Црне Горе 70/2003, 47/2006, 40/2008 и 25/2010).

Објект заштите код овог дела је уставом загарантовано једно од основних људских права – право на благовремено информисање о стању животне средине и степену њеног угрожавања (Ђорђевић 2009, 168). Радња извршења је алтернативно одређена тако да се она може јавити као:

1) ускраћивање правих података – прећуткивање, несаопштавање података у целости или делимично од стране за то законом овлашћених лица која су управо дужна да такве податке ставе на увид јавности. Ускраћивање постоји када овлашћено лице (представник надлежног органа или организације) изричито одбије да пружи потребне податке или на други начин избегава да јавност упозна са

садржином одређених података. Без значаја је за постојање овог дела којим лицима се на овај начин ускраћује давање података: нпр. штампи, радију, телевизији, установама или органима, односно организацијама за које постоји значај, интерес да буду информисани о стању животне средине. То значи да украђивање података неком радозналост, знатижељном лицу (појединцу) не представља ово кривично дело и

2) давање неистиних података – саопштавање усмено или писмено, непосредно или посредно података (при чему се мора радити о неистинитим, лажним подацима) одређеним, физичким или правним лицима. То су подаци који одударају од објективне стварности, било у целости или делимично. Ова радња постоји када се тврди да постоји одређена ситуација која у стварности не постоји или када се постојећа ситуација приказује неистинито.

За постојање дела је битно да се радња извршења предузима у односу на: 1) податке о стању животне средине и појавама које су неопходне за процену опасности по животну средину и предузимање мере заштите живота и здравља људи. Дакле, ово кривично дело се не може учинити у односу на било какве податке који се односе на животну средину, већ само у односу на оне податке који су релевантни, дакле неопходни за процену опасности по животну средину, односно за живот и здравље људи или за предузимање неопходно потребних мера и радњи за заштиту живота и здравља људи и 2) да се радња предузима на одређени начин - противно прописима. За постојање овог дела је такође битно да се услед предузете радње извршења (чињењем или нечињењем) проузрокује последица у виду апстрактне опасности по животну средину уопште (Лазаревић, Вучковић, Вучковић 2004, 755). Учиниоца овог дела може бити свако лице. Но, то су најчешће управо она службена или одговорна лица, односно предузетници који су у оквиру послова које обављају дужни да саопште (усмено или писмено) одговарајуће податке, на одређени начин и одређеним средствима. У погледу кривице (виности) ово се дело врши са умишљајем, што значи да је учинилац свестан своје обавезе на саопштавање података о стању животне средине што свесно и вољно пропшта. За ово дело је у Кривичном законнику прописана новчана казна или казна затвора до једне године.

ЗАКЉУЧАК

Савремени живот подразумева усклађивање економског развоја са интересима заштите животне средине, а што се у великој мери може постићи прописивањем економско-еколошких критеријума који би били праћени одређеном законском и подзаконском регулативом, адекватним спровођењем у живот прокламованих и законом зајемчених права и обавеза, односно утврђивање ефикасног и квали-

тетног система одговорности, утврђивање ефикасног институционализованог система одређених органа и организација са потребним системом овлашћења на свим друштвеним нивоима од локалне самоуправе до републичких органа управе уз видну помоћ науке и струке. Тек подизањем свести код свих у погледу остваривања и оживотворења права сваког човека на здраву животну средину могу се очекивати почетни успеси у овој борби чији несупех доводи у питање и опстанак људског рода уопште.

Једна од значајних области система ефикасне, квалитетне, благовремене, законите и потпуне заштите и уређивања животне средине јесте правни систем. То је скуп правних прописа који за објект регулативе има животну средину у целисти или поједине њене сегменте. Но, у правној теорији се може пронаћи и схватање према коме се овде ради о правном систему који уређује једно, и то битно право човека - право на здраву животну средину. Ово право је и у Уставу Републике Србије прокламовано као основно људско право чија је заштита добила карактер уставног постулата. Тако Устав Републике Србије из 2006. године у члану 74 под називом „Здрава животна средина“ прописује да свако има право на здраву животну средину и на благовремено и потпуно обавештавање о њеном стању.

Закон о заштити животне средине из 2004. године као основни еколошки закон у нашој земљи, на бази усвојених међународних (универзалних и регионалних) стандарда у основи уређења и заштите животне средине утврђује више начела, међу којима се посебно истичу: 1) начело информисања и учешћа јавности и 2) начело заштите права на здраву животну средину и приступа правосуђу. У основи ових законских решења се налазе међународни стандарди садржани у конвенцијама које је наша земља потписала последњих година. Тако је 2009. године Република Србија испуњавајући своје међународне обавезе универзалног карактера учинила даљи корак у области обезбеђења основа за ефикасну, квалитетну, благовремену и закониту заштиту, очување и унапређење човекове животне и радне средине. Наиме, Народна скупштина Републике Србије је у циљу обезбеђивања здраве животне средине за добробит појединаца на основу Европске повеља о животној средини и здрављу из 1989. године (Франкфурт) ратификовала Конвенцију о доступности информација, учешћу јавности у доношењу одлука и праву на правну заштиту у питањима животне средине. Прихватањем ове Конвенције наша земља је преузела обавезу да: 1) обезбеди законодавне, управне и друге мере за установљавање и одржавање јасног, транспарентног и конзистентног оквира за спровођење њених одредаба, 2) да обезбеди да државни органи помажу и пружају савете јавности у тражењу доступности информација, у олакшавању учешћа у доношењу одлука и у тражењу правне заштите у питањима животне средине, 3) да промовише еколошко образовање и еколошку свест код јавности и 4) да

обезбеди одговарајућа признања и помоћ удружењима, организацијама и групама које промовишу заштиту животне средине. Поред тога, у националном законодавству се обезбеђују услови да се јавности омогући учешће у процесу доношења одлука о посебним активностима у области животне средине и у плановима, програмима и политици у вези са животном средином.

Колики је значај права на доступност информација о стању животне средине и учешћа јавности у процесу доношења одлука у овој области, као и Уставом гарантованог права грађана на обавештавање о стању животне средине, говори чињеница да и Кривични законик из 2006. године у члану 268 пружа посебну кривичноправну заштиту, односно кажњивост за кривично дело: „Повреда права на информисање о стању животне средине“. Према законском решењу ово кривично дело се састоји у ускраћивању података или у давању неистиних података о стању животне средине и појавама које су неопходне за процену опасности по животну средину и предузимање мере заштите живота и здравља људи противно прописима. Од свих бивших југословенских република, данас у систему кривичног права ово кривично дело познаје још само Кривични законик Црне Горе из 2003. године. На овај начин су створени сви потребни услови за потпуно, квалитетно и ефикасно остваривање и заштиту права на информисање о животној средини.

ЛИТЕРАТУРА

- Vallet, O. 1975. *L' administration de l' environnement*. Paris: Dalloz.
- Vančina, Franjo. 1982. *Čovjekova okolina*. Zagreb: Informator.
- Група аутора. 2011. *Приручник за заштиту животне средине*. Београд: Савет Европе.
- Ђорђевић, Ђорђе. 2009. *Кривично право*. Посебни део. Београд: Криминалистичко полицијска академија.
- Јолчић, Владан. 2007. *Еколошко право државе у транзицији*. Београд: Институт за криминолошка и социолошка истраживања.
- Лазаревић, Љубиша, Вучковић, Бранко, Вучковић, Весна. 2004. *Коментар Кривичног законика Црне Горе*. Цетиње: Обод.
- Николиш, Гојко. 1981. *Човек, друштво, животна средина*. Београд: Научна књига.
- Симић, Илија, Трешњев, Александар. 2010. *Кривични законик са краћим коментаром*. Београд: Инг про.
- Тодић, Драгољуб. 2002. *Савремена политика и право животне средине*. Београд: Привредна штампа.
- Thornton, J., Beckwith, S. 1987. *Environmental Law*. London: Sweet-Maxwell.
- Црбнобрња, Милан. 1984. *Човек, животна средина и економски развој*. Београд: Радничка штампа.
- Чавошки, Александра. 2004. *Еколошко право*. Београд: Службени гласник.
- Чавошки, Александра. 2007. *Основи еколошког права Европске уније*. Београд: Службени гласник.

**THE RIGHT TO BE INFORMED ABOUT THE ENVIRONMENT –
INTERNATIONAL STANDARDS AND SERBIAN LAWS****Abstract**

The Constitution of the Republic of Serbia (2006), in its Article 74 entitled “Healthy Environment”, specifies that each individual is entitled to a life in a healthy environment, and also to being promptly and fully informed about the state and condition of the environment. How significant it is for the public to have the right of free access to information about the condition of the environment and to be included in making decisions about the environment, is highlighted by the fact that Article 268 of the Criminal Code (2006) specifies special criminal-legal protection in this area, that is, the punishment for the criminal offence of the “Violation of the Right to be Informed about the Condition of the Environment”. According to the legislative solution, this criminal offence consists in withholding information or giving false information about the state of the environment, and about the events that are important for the proper evaluation of environmental hazards and undertaking measures for the protection of human lives and health. Today, of all the former Yugoslav republics, only the criminal law system i.e. the Criminal Code of Montenegro, passed in 2003, regulates this criminal offence. In that way, the necessary conditions are created for a complete, sound, and efficient implementation and protection of the right to be informed about the environment.

Key words: Environment, the Right to Access Information, International Standards, Criminal Act, Responsibility, Sanction.